

Bogen bærer præg af en udpræget glæde og nysgerrighed omkring medicinshistorien men også af et syn på, at den moderne måde at forstå medicin, sygdommes ætiolog og en rollefordeling mellem læger, kirurger og apotekere var den eneste rigtige, hvorfor andre måder at organisere sig på og forstå verden på forekommer forkerte eller mærkelige. De religiøse, kunstneriske eller politiske aspekter af samfundet anvendes ikke rigtig til at undersøge og forklare, hvorfor datidens mennesker opfattede sygdomme og lægekunst anderledes end nutidens, men synes mere som historiske begivenheder og strømninger, der bevægede sig omkring medicinen, men som ikke havde betydning for dens udvikling som sådan. Det er ærgerligt, for en medicinshistorie, henvendt til det bredere publikum, der kontekstualiseres med kulturelle, kunstneriske og politiske strømninger, er virkelig en fremragende idé, men set fra en historikers synspunkt lykkes ambitionen ikke rigtigt.

Lunds universitet

TRINE OUTZEN

Kajsa Brilkman, Morten Fink-Jensen & Hanne Sanders (red.), *Reformation i två riken: Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark* (Göteborg & Stockholm: Makadam förlag 2019). 302 s.

I samband med reformationsjubileet 2017 tog danska och svenska historieforskare initiativ till ett samarbete om reformationen i de båda rikena. Som ett resultat av samarbetet föreligger nu antologin *Reformation i två riken: Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark* med bidrag av historiker, kyrkohistoriker och en konstvetare från Danmark, Sverige och Tyskland. Boken är indelad i två huvudpartier, av vilka det första består av fyra historiografiska översikter av dansk respektive svensk reformationsforskning och det andra av sex artiklar med primärforskning om reformationens historia i framför allt Sverige.

De historiografiska bidragen är långa, utförliga och resonerande. Bitvis faller något av dem i den historiografiska fällan och blir lite av en namndroppande uppräknings av reformationsrelaterad forskning, men läsaren får också en god överblick över vilka faktorer som har påverkat trender och ställningstaganden inom denna forskning. Urvalet av den forskning och de forskare som presenteras förefaller möjligen en smula godtyckligt. En del av de insatser som räknas upp berör snarast allmän modernisering eller statsformering, medan annan forskning som i högre grad berör reformationen och dess konsekvenser ignoreras. Att hänvisa till att man betraktar reformationen som en ekonomisk-politisk förändring och etablering av en svensk

stat (s. 77) hjälper inte, eftersom det urvattnar reformationsbegreppet till meningslöshet. Liknande förändringar skedde nämligen även i riket som stannade inom den katolska gemenskapen. Detta är dock en detaljmärkning. Tillsammans ger bidragen en god bild av den inhemska forskningen om reformationens betydelse i Danmark och Sverige.

Lite tråkigare är i så fall att det endast är dansk och svensk forskning som behandlas. Såväl bokens titel som inledningskapitlets första mening understryker att fokus är reformationen i det danska och det svenska riket. Därmed borde också åtminstone norsk och finländsk, gärna även isländsk och estnisk, forskning om inhemska reformation tas upp. Jag har förståelse för om det av praktiska skäl inte har varit möjligt, men det lämnar luckor.

De rent historiska bidragen spänner över ett vitt fält. Här samsas traditionell forskning om ekonomiska, sociala, politiska och kulturella effekter av reformationen med moderna forskningstrender som känslöshistoria och materiell kultur. Mari Eyices artikel visar till exempel att känslöshistoria inte behöver vara så pretentiöst och märkvärdigt som det ibland låter, utan kan utgöras av gedigen traditionell forskning.

Samtliga artiklar är intressanta och värdefulla bidrag till nordisk reformationsforskning. Min egen bild av reformationen förändras visserligen inte, men jag lär mig ändå mycket nytt. Det är faktiskt svårt att hitta invändningar mot något, med undantag av ett fåtal olyckliga ordval. Dels förekommer den anakronistiska beteckningen "arbetsgivare" (s. 184), dels används upprepade gånger det intetsägande begreppet "förmodern". Denna term har spritt sig de senaste åren som en allmän beteckning för alla samhällen och kulturer före 1700-1800-talen, utan hänsyn till de stora skillnader som rådde mellan dessa. I denna bok används dock i rättvisans namn begreppet på det enda sätt det möjligen kan fylla en funktion: som en motsats mot modern. Så gör till exempel Göran Malmstedt när han förtjänstfullt varnar för att uppfatta Olaus Petri som en representant för ett primärt modernt förhållningssätt i teologiska och akademiska frågor. Det är i protestantiska länder vanligt att se reformatorerna som en sorts upplysningens föregångare, men här visar Malmstedt alltså – liksom för övrigt Per Stobaeus i sitt bidrag – att det inte är så enkelt. Reformatorerna var på många sätt traditionalister och till stor del förankrade i medeltida föreställningar.

Var och en av artiklarna håller alltså hög kvalitet. Däremot saknas ett helhetsgrepp, en vanlig brist i den här typen av antologier. Varje bidrag står för sig och summan blir på inget sätt större än delarna. Kajsa Brilkman gör i sin historiografiska artikel om forskningsläget i dag en jämförelse mellan dansk och svensk reformationsforskning. Det är lovvärt, men det hade varit ännu bättre om en liknade jämförelse också hade gjorts mellan dansk och svensk reformation. Det finns nämligen mycket att göra i den frågan.

Likheterna mellan de båda rikena är flera, liksom skillnaderna. Redan i inledningen (s. 7) påpekas till exempel att de nordiska länderna utmärkte sig genom att reformationen här var ett furstligt projekt som i hög grad utspelades på landsbygden, i motsats till de kontinentala reformationsprocesserna som ofta var folkliga och urbana. En annan likhet är att reformationen i båda rikena föregicks av maktskiften genom uppror. Just dessa uppror är dock också förknippade med stora skillnader. I Sverige sammanfaller reformationen – mer eller mindre – med självständighet och markerar inledningen till en storhetsperiod. I Danmark ledde upproret däremot bara till inrikespolitiska förändringar och perioden markerar snarare slutet på en storhetsperiod. Jämförelser mellan vad reformationen innebar och hur protestantismen kommit att betraktas i förhållande till riket både i samtiden och av eftervärlden borde med andra ord vara intressanta. Därför skulle en systematisk komparation av hur de båda protestantiska nordiska rikena utvecklades under och efter reformationen ha varit förtjänstfull. Som det nu är står varje bidrag – med undantag som sagt av de historiografiska – för sig och det är svårt att se värdet med att ha samlat dem inom samma pärmar. En sådan ambition skulle dock kräva avsevärt högre resurser än vad som stått denna antologiska deltagare till buds och är alltså inte rimlig att kräva. Däremot visar *Reformation i två riken* att det finns kompetens nog att genomföra ett sådant större projekt. Boken ger därför mersmak och inspirerar idén om ett stort rikskomparativt forskningsprojekt med deltagare från Danmark och Sverige, men gärna också från andra nordiska länder och från Baltikum.

Uppsala universitet

HENRIK ÅGREN

Per von Wachenfeldt & Christer Ahlberger (red.), *Herrnhutismen i Västsverige* (Skellefteå: Artos 2019). 173 s.

Antologin *Herrnhutismen i Västsverige* behandlar olika aspekter av Evangeliska brödrakyrkans betydelse för Västsveriges utveckling från och med dess etablering i området under 1700-talets mitt. I det inledande bidraget av ekonomihistorikern Birgit Karlsson, som är antologins längsta och i flera avseenden mest intressanta, ges en ingående beskrivning av brödraförsamlingen i Göteborg med utgångspunkt i den fastighet i staden den disponerar genom 1700-talsherrnhutaren Sven Linhults donation. Hon visar att den ännu existerande herrnhutiska församlingen i Göteborg (när denna recension skrivs annonserar församlingen efter ny föreståndare) trots sin blygsamma nume-